

*Др Ђорђе Појов, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

СРБИЈА У МЕЂУНАРОДНИМ ЕКОНОМСКИМ ОДНОСИМА

Сажетак: Србија се после стицања на снагу Уставне повеље Државне заједнице Србије и Црне Горе појављује као *de facto* самосталан субјекат у међународним економским односима.

Сваки учесник у међународним економским односима мора да води рачуна о најважнијим институцијама међународних економских односа, пре свега о Међународном монетарном фонду, и Светској трговинској организацији, али и о чињеници да 25 земаља Европе чине јединствену групуацију Европску унију.

Међународни економски односи одвијају се у оквирима процеса глобализације, али и транзиције у посткомунистичким земљама.

Србија се у последњих петнаестак година суочавала и са неким посебним проблемима који свакако утичу на њену позицију у међународним економским односима – то су пре свега распад преходне Југославије, економске санкције, хиперинфлација и бомбардовање.

Главни проблеми Србије у међународним економским односима су висок дефицит спољнотрговинског биланса, и висока стопа задужености.

Да би се проблеми превазишли мора се изградити стратегија укључивања Србије у међународне економске односе, која мора бити пре свега оријентирана ка постизању европских стандарда пословања и припреми за укључивање у Европску унију.

Кључне речи: институционализација, глобализација, транзиције, ММФ, СТО, ЕУ, спољнотрговински дефицит, регионална усмереност, стратегија, санкције, спољни дуг.

За 200 година од успостављања нове српске државе Србија је и када је реч о међународним економским односима пролазила кроз различите фазе.

Од првих почетака карактерисаних извозом искључиво пољопривредних производа, преко почетака индустријализације у другој половини XIX века, царинског рата са Аустроугарском, балканских и првог светског рата¹.

После првог светског рата Србија постаје саставни део једног ширег економског простора најпре Краљевине, а затим Републике Југославије.

Након успостављања Државне Заједнице Србије и Црне Горе, Србија поново наступа као *de facto* самосталан субјект у међународним економским односима².

I

Да би се сагледало се једне стране место једне земље у међународним економским односима, а с друге стране објективне могућности и ограничења за поправљање њеног положаја у истим, нужно је пре свега указати на основна правила, механизме и институције савремених међународних економских односа.

Период после Другог светског рата пратила су више или мање успешна настојања да се институционализују међународни економски односи. Такве активности су предузимане како на глобалном, тако и на регионалном плану.

Међународни економски односи су институционализовани са тежњом успостављања општеприхваћених правила игре у међународним економским односима.

После велике кризе тридесетих година двадесетог века и Другог светског рата је развој у унутрашњој економској политици већине развијених земаља обележен растућим значајем државне интервенције у привреди, инспирисан праксом још из година после Првог светског рата, али и теоријском основном датом у Кејнсовој студији: „Општа теорија запослености, камате и новца”³.

Државна интервенција у унутрашње економској политици, посебно у условима отежаног развоја привреде развијених земаља,⁴ имала је за последицу да се економске тешкоће протекционистичком економском политиком на граници државе покушају пребацити на друге земље.⁵ Међутим, то је веома отежавало потенцијални развој светске спољне трговине, а кроз политику неконверти-

¹ Види: Драгослав Јанковић, *Историја државе и права Србије у XIX веку*, Народна књига, Београд, 1952.

² И поред тога што је Уставном повељом предвиђена хармонизација у економским односима са иностранством, у пракси и Србија и Црна Гора наступају одвојено у економским односима са иностранством.

³ Кејнсову студију је ко нас прво издала Култура, Београд, 1955.

⁴ Период 1920-1950. имао је карактеристике дугог силазног циклуса Кондратјева.

⁵ Тзв. „*beggar my neighbor policy*”.

билних валута доводило у питање и постојање мере вредности на светском тржишту.

Пракса државне интервенције у привредама развијених земаља и реално постојећи изузетан значај државе у економијама ових земаља олакшали су процес операционализације идеје да се правила игре у међународним економским односима успоставе њиховом институционализацијом, што је у пракси значило споразумевање држава о општеприхваћеним принципима пословања на светском тржишту и у светским монетарним односима, а такође и стварање одређених институција.

Једна од идеја водиља заговорника институционализације међународних економских односа била је намера да се идеје кејнзијанске економске политике спроведу и у међународним економским односима. Наиме, према Кејнсу и његовим тумачима, пораст спољне трговине требао би да има мултипликативни ефекат на привредни развој⁶.

Основни механизми којима је у светској привреди регулисан комплекс међународних економских односа су:

- Светска трговинска организација (СТО) када је реч о регулисању светске спољне трговине, раније ГАТТ (Општи споразум о царинама и трговини).
- ММФ (Међународни монетарни фонд) када је реч о међународној монетарној сфери.

Светска трговинска организација (СТО) – *World Trade Organisation* (WTO) – је формирана 15. априла 1994. године у Маракешу. Са радом је отпочела 1. јануара 1995. Формира се након неколико рунди – кругова преговора у оквирима ГАТТ (Општег споразума о царинама и трговини), као финални акт тзв. Уругвајске рунде – назване по томе што су преговори у оквиру ње отпочели у Монтевидеу.

Дугорочни циљ СТО, као и раније ГАТТ-а, је да се договореним снижавањем царинских тарифа постигне либерализација, а тиме и раст светске спољне трговине. То би онда требало да позитивно утиче на развој светске привреде.

СТО (Светска трговинска организација) је наследница ГАТТ, али има неколико битних момената који је разликују од ГАТТ-а:

- за разлику од ГАТТ-а који је функционисао као међународни споразум, СТО је међународна организација са статусом правног лица.

⁶ Кејнзијанска економска политика сматра да, на пример, пораст спољне трговине има исти ефекат на привредни развој као и пораст инвестиција, те се убрзавање привредног развоја, осим додатним инвестирањем у земљи, може убрзати и мултипликативним ефектом пораста спољнотрговинске размене.

СТО представља основну институцију светског трговинског система што се да закључити и из следећих података:

- а) земље чланице СТО обухватају око 90% светске робне размене.
- б) у формирању СТО је учествовало 125 земаља.
- в) поред трговине индустријским робама, што је регулисао ГАТТ, СТО интегрише у јединствени режим и трговину пољопривредним производима, као и одећу, текстил, услуге, стране директне инвестиције од значаја за трговину, али и индустријску и интелектуалну својину.
- д) СТО врши надзор над националним трговинским политикама, успоставља механизам заштите правила и прописа међународног трговинског система, представља форум за билатералне (листе концесија) и мултилатералне преговоре. Осим тога СТО постаје део усклађеног деловања на плану успостављања трговинске, макроекономске, привредносистемске (укључив и приватизацију), и развојне дисциплине (са међународним финансијским организацијама – ММФ и Светска банка), а све то у функцији даље глобализације светске привреде.

Процена је да ће захваљујући новом режиму СТО бруто друштвени производ у свету порасти за 510 млрд \$, а од тога 116 милијарди долара у земљама у развоју и онима у транзицији.

СТО је отворена за пријем нових чланица, али су нове земље које приступају СТО дужне да ретроактивно понуде концесије (у увозу извозу) и преузму обавезе прецизиране на дан ступања на снагу Споразума о оснивању СТО (1.1.1995.).

Из овога произилази да земље потенцијални нови чланови, међу њима и Србија односно Државна заједница Србије и Црне Горе, треба да што пре отпочну преговоре о приступању СТО. Најмање два разлога говоре у прилог ове тврдње:

- а) што је каснији пријем и спорији ток преговора о приступању СТО то се више скраћује период за прилагођавање новим условима пословања, уз примену оштријих скала либерализације. Односно свима је дат исти рок, није важно када је ко започео са либерализацијом, нема чекања на оне које су каснији отпочели са процесом либерализације.
- б) расте удео производне структуре формиране у складу са условима пословања у режиму затворене привреде, који се мора поништити преласком на либерализоване услове пословања, са сразмерно вишим социјалним и психолошким и економским трошковима.

Основно начело пословања Светске трговинске организације је клаузула највећег повлашћења, која је као опште важећи принцип пословања преузета од ГАТТ-а⁷.

Идеја заговорника клаузуле највећег повлашћења је избегавање дискриминаторног третмана за робе појединих земаља. Међутим, приликом операционали-

⁷ Клаузула највећег повлашћења претпоставља да када земља чланица СТО некој другој чланици да одређени третман или одређену погодност у међусобној робној размени, онда ни према једној чланици СТО не сме примењивати лошији третман.

зације овог основног начела искрснуо је низ проблема још у време функционисања ГАТТ-а⁸.

Од овог основног принципа могућа су према досадашњој пракси два основна изузећа. Пре свега, то је изузеће предвиђено за земље чланице царинске уније. Овим чланом је дозвољено да се у оквиру царинске уније примењују повластице које не морају бити дате земљама ван уније.

Осим тога, у ГАТТ-у је од 1971. прихваћена могућност преференцијалног третмана за индустријски извоз из земаља у развоју (тзв. „преференцијал „УНКТАД”-UNCTAD⁹). Ово изузеће је уведено да би се помогло мање развијеним земљама. То је један од начина да се њихови производи учине конкурентнијим производима из високо развијених земаља.

Често се може чути питање, има ли алтернативе чланству у СТО, односно могу ли се исти ефекти остварити и на неки други начин?

Теоретски постоји могућност да се са сваком земљом посебно склапа билатерални споразум под условима који важе у СТО. Међутим, то је нерационалан скуп и дуготрајан пут. За склапање споразума са сваком земљом потребно је време¹⁰.

Земља које жели да постане члан СТО¹¹ подноси захтев, и две трећине чланица треба да гласају – за.

Институционализација монетарне сфере међународних економских односа извршена је оснивањем Међународног монетарног фонда. Основни прин-

⁸ Пре свега, земље производе са различитим националним степенима продуктивности и интензивности рада, па њихова роба има различите вредности, због тога и различиту цену. Роба произведена у земљи са вишим степеном продуктивности рада би, према томе, требало да буде, у правилу, јефтинија. То аутоматски значи да би у случају истог третмана на граници роба мање развијене земље, тј. земље са нижим степеном продуктивности рада, требало да буде елиминисана из конкуренције, или би да би снизила цену своје робе, требало да пристане на одлив дела свога дохотка у земљу купца.

Одлив дела дохотка из мање развијене земље још би више успорио развој те земље и, на тај начин, повећао њено заостајање на светској лествици продуктивности и интензивности рада за најразвијенијим земљама. Стриктна примена клаузуле највећег повлашћења временом би проузроковала све већи одлив вишка рада из мање развијених у развијеније земље и тиме допринела све већем повећавању раскорака између развијених и мање развијених.

Тако се исти третман према свима, што је идеја заговорника клаузуле највећег повлашћења, претвара у своју супротност и у пракси исказује као довођење мање развијених земаља у неравноправан положај, чиме се оне присиљавају да извезу део вишка рада у развијеније земље.

⁹ Конференција Уједињених Нација о Трговини и Развоју (УНКТАД) је део система УН.

¹⁰ Ако је 125 земаља у СТО може се замислити колико би то трајало, ако би се желело постићи исти резултат, као са учлањењем у СТО. С тим што треба додати да свака земља, ако не жели не мора да склапа билатерални споразум о међусобној трговини под условима који важе у СТО. Зато је најрационалније решење за сваку земљу која заиста жели да се укључи у светске привредне и развојне токове да се учлани у СТО.

¹¹ СФР Југославија је од почетка седамдесетих година, као прва међ тада социјалистичким земљама постала чланица ГАТТ-а. Србија и Црна Гора, на жалост још нису решиле питање свога чланства у СТО.

ципи на којима је Фонд био заснован били су златно-девизно важење, чврсти курсеви и конвертибилност валута¹².

У седамдесетим, а нарочито од почетка осамдесетих година двадесетог века, долази све више до изражаја улога Међународног монетарног фонда у регулисању односа између развијених земаља и земаља које имају проблеме са отплатом дугова, а међу њима нарочито земаља у развоју и земаља у транзицији.

Приликом оснивања Фонда замишљено је да он помаже успостављању платнобилансне равнотеже у земљама чланицама, захтевајући од њих да се у својој економској политици, заузврат, придржавају одређених правила.

Фонд пре свега инсистира на следећим мерама:

- смањењу државних трошкова и кредита домаћих банака,
- смањивању инфлације,
- смањивању вредности домаће валуте, као и елиминисању контроле у трансакцијама са страном валутом,
- подршци иностраним улагањима,
- пореским олакшицама за иностране улагаче,
- порасту извоза.

Велики проблеми са отплатама дугова земаља у развоју учинили су да је улога Фонда добила на значају крајем седамдесетих и почетком осамдесетих XX века.

У последњој деценији пракса је да развијене капиталистичке земље, као и пословне банке из ових земаља, пружају подршку платним билансима земаља у плантнобилансним тешкоћама једино уз услов да то чини и Фонд¹³.

Подршка Фонда обично значи и могућност добијања кредита од Светске Банке, која је као што је познато основана заједно са Фондом, који се одобравају под условима повољнијим од тржишних.

Подршка Фонда је за земље кредиторе и њихове банке гаранција да се одређена земља придржава захтева које јој је у вези са економском политиком поставио Фонд. Тако се Фонд појављује као мултилатерални орган за утицај на економску политику земаља у платнобилансним тешкоћама.

О утицају ових мера постоје различита мишљења. Радикални аутори неомарксистичке оријентације су врло критични према глобалним међународним институцијама као што су Фонд и СТО. Они у њима виде искључиво инструменте неоколонијалне доминације развијених капиталистичких земаља. Али, они губе из вида да су те организације реалност савремене светске прив-

¹² Резервне валуте система требало је да буду фунта (која је ту улогу имала релативно кратко време) и амерички долар, што је и одговарало реалним односима у свету непосредно после Другог светског рата, када је Фонд створен. Тада је постојала велика тражња за доларима, јер су САД биле једина земља у којој се могла набавити роба. Осим тога, тада су САД имале највеће златне резерве, а постојала је и конвертибилност долара за злато.

¹³ Зато је од изузетног значаја био понован пријем Србије и Црне Горе, тада под именом СР Југославија у Међународни Монетарни Фонд.

реде и да је у садашњим односима тешко заобићи ове две организације, а да се не оде у економску изолацију која по правилу води у економску беду и у успостављање тоталитарних економских односа, а онда обично и политичких структура.

Стварање регионалних економских интеграција такође је део процеса институционализације међународних економских односа у послератном периоду.

Пораст органског састава капитала и раст трошкова за истраживање и развој захтевали су веће серије да би се покрили фиксни трошкови. Зато тржишта појединих земаља, чак и када су посреди тако велике земље као што су Француска и СР Немачка, постају премала¹⁴.

У стручним круговима сматрало се, такође, да је дејство царинске уније на подстицање трговине унутар уније веће од њеног утицаја на смањивање спољне трговине са земљама које остају изван уније. Наиме, до смањивања спољне трговине са земљама ван царинске уније долази када се преусмеравају токови спољне трговине са земљама ван уније на земље унутар царинске уније¹⁵.

Регионалне економске интеграције требале су да на једном степену развоја производних снага и стања у међународним економским односима обезбеде, између осталог, и задржавање релативно високе стопе привредног раста.

Када је реч о развијеним земљама чињеницу да су регионалне економске интеграције настале у западној Европи треба посматрати и у светлу развоја идеје о уједињеној Европи¹⁶.

Европска Унија (ЕУ) је створена, као што је познато, прво као заједница шесторице: Француске, СР Немачке, Италије, Холандије, Белгије и Луксембурга. Године 1971. приступиле су јој: Велика Британија, Данска и Ирска, следећа

¹⁴ С тим у вези, треба подсетити на познате тезе бројних економиста о томе да узроке бржег развоја САД у једном дугом периоду треба тражити управо у постојању великог унутрашњег тржишта. На то упућује и податак да су америчка предузећа традиционално већа од европских предузећа у истим гранама. Управо та величина америчких предузећа је у једном релативно дугом периоду пружала веће могућности за примену техничког прогреса.

¹⁵ Јаче дејство „*trade creating effecta*” од дејства „*trade diverting effecta*” требало би да у случају настанка регионалне економске интеграције доведе до пораста спољне трговине земаља чланица, а тиме и до пораста укупне спољне трговине.

Ако се прихвати став кејнзијанске економске школе да раст спољне трговине води убрзању привредног развоја, јасно је да је и ова чињеница имала утицаја приликом одређивања неких развијених земаља да покрену процес међусобног регионалног економског интегрисања.

¹⁶ И пре настанка регионалних економских интеграција у западној Европи било је покушаја координације економских политика на појединим подручјима, стварањем различитих регионалних организација, као што су: Заједница за угаљ и челик (1951.) и Евроатом (1957.).

Свакако да су на одређивање за стварање регионалних економских интеграција у западној Европи утицале и нове реалности политичке природе настале завршетком Другог светског рата. Западна Европа се нашла, тачније свака земља појединачно, на неки начин у неравноправном положају према два велика силама САД и тадашњем СССР-у.

САД су, с једне стране, подстицале западно-европску интеграцију као брану совјетском утицају у Европи, а да су, с друге стране, европске земље, нарочито неке, економску интеграцију у Европи посматрале и као средство за ослобађање од превелике доминације САД у европским пословима.

проширења Уније била су 1981, 1985, 1995. Данас Европска Унија у пуноправном чланству има 25 држава¹⁷.

Нове чланице су одлуке да приступе Унији донеле на референдумима, што је доказ да је већина становника нових чланица сматрала да је њиховим земљама економска будућност сигурнија ако уђу у Унију¹⁸.

Земље Европе су, наиме, пред избором: поднети захтев за улазак у Унију, прихватити строга правила понашања и изложити се конкуренцији развијених привреда земаља чланица, или остати ван ње, са перспективом да се у релативно скорој будућности нађу усамљене у европском и светском привредном простору и ван главних привредних токова.

ЕУ је у своме досадашњем развоју успела да уведе заједничку царинску тарифу према трећим земљама и да укине царине у међусобној трговини земаља чланица. ЕУ је истовремено постала највећи учесник у светској спољној трговини, што све говори о томе да је у овој регионалној економској интеграцији остварен успех, мерено циљевима интеграције наведеним у Римском уговору о оснивању ЕУ. Успеси су постигнути и у спровођењу заједничке пољопривредне политике ЕУ, која је за резултат, између осталог, имала и постизање високог степена самодовољности Заједнице у најзначајнијим пољопривредним културама умереног појаса. Систем субвенционисања пољопривредне производње, као и одржавање високих цена, уз настојање да се мерама економске политике избегну осцилације производње, елементи су заједничке пољопривредне политике ЕУ.

Један од најзначајнијих корака Европске Уније је увођење заједничке монете – Евро. Све земље чланице нису у стању да истог момента прихвате заједничку валуту због великих разлика у развијености. Међутим, и сама чињеница да ће се са тиме почиње и да је са радом отпочела Европска централна банка представља успех који коначно разбија евентуалне неверице у вези са будућношћу Европске Уније.

¹⁷ Од 2004. пуноправне чланице Уније су постале и: Мађарска, Словенија, Словачка, Чешка, Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, Кипар и Малта.

¹⁸ Наравно одлука о приступању европској Унији није била лака било којој земљи. Улазак у Унију за сваку од њих има и лоше и добре стране.

Тако су, на пример, швеђани одлучујући да уђу у Европску Унију били свесни да ће то значити измене њиховог светски познатог система социјалне заштите, мање субвенције за пољопривреднике, али и отварање широког тржишта Уније шведским произвођачима. Аустрија ће се морати одрећи своје специфичне позиције у односу на земље средње и источне Европе, смањити субвенције сопственим пољопривредницима, дозволити продају некретнина странцима из осталих земаља ЕУ, итд. Финска је такође имала неке разлоге а у Унију не уђе, али је ипак донела такву одлуку.

Да одлуку није лако донети сведоче и примери швајцарске и Норвешке, чији су грађани на референдуму одбили предлог својих влада да њихове земље уђу у ЕУ. Швајцарска је такву одлуку донела 1994., а Норвешка (по други пут у последњих четврт века, 1995.).

II

За савремену светску привреду је карактеристично да је у њој далеко одмакао процес глобализације. Међународне организације, о којима је било речи, транснационалне корпорације, развој транспорта, и повећавање брзине и доступности информација све више чине светску привреду једном глобалном светском привредом.

Захваљујући смањењу рестрикција у ситуацији када сировина и робе прелазе границе држава велике светске корпорације, а пре свега транснационалне, отпочињу да своје операције планирају и спроводе на глобалан начин.

То значи да се читаво светско тржиште третира као јединствено подручје спровођења пословних активности. Цена сваког фактора производње на једној тачки земљине кугле пореди се са ценом фактора на свим осталим местима. Глобализација значи да ће се одговарајући фактор производње ангажовати на оном месту где је најјефтинији, односно где ће се његовим активирањем постићи највећи профит.

Свако практично конкурише са сваким у привлачењу капитала, који ће организовати производњу. Глобализација значи да ће се производња, ако се односи цена промене преселити често на сасвим други крај света, тамо где ће рачун рентабилитета у датом моменту бити повољнији.

Једна иста компанија селиће своју производњу нпр. из Немачке у југоисточну Азију, затим у јужну Америку, па често пута натраг у Европу у неку од земаља транзиције. У процесу глобализације услед глобалне конкуренције ниједна локација није трајно заштићена.

Чест је у, новије време, управо услед процеса глобализације сукоб интереса националних држава и синдиката у развијеним земљама, које због запослености и пореза желе да задрже производње у неким индустријама код себе, и компанија које глобално послују и у жељи за увећањем профита селе своје производње на локације на којима су трошкови мањи.

Глобализација даје нову динамику светској привреди, и практично свакој компанији и земљи пружа шансу да промени боље своје место. Али исто тако стечене компаративне предности се никада нису тако брзо мењале, а капитал тако брзо и у том обиму селио из земље у земљу. то је чињеница о којој они које усмеравају привреду сваке поједине земље морају водити рачуна.

Глобализација води новом јачању улоге међународних организација о којима је у раду било речи (ММФ, СТО), пре свега у њиховом инсистирању на спровођењу у свим приликама и на сваком месту принципа ткзв. „Вашингтонског консенсуса”, (-либерализација тржишта, приватизација, и пореска дисциплина).

Овај модел који је својевремено развијен у стручним круговима око ММФ и Светске банке требао је да представља одговор на проблеме који су се појавили у Латинској Америци. Међутим, он није давао очекиване резултате у свим земљама из јасног разлога што у услови нису свугде исти.

Тако на пример вреди подсетити, највећи број развијених земаља – укључујући САД и Јапан – изградио је своју привреду мудро и селективном заштитом неких од својих индустрија док нису постале довољно јаке да се такмиче са иностраним конкурентима. Приморавати слабије развијене земље и земље које се налазе на почецима транзиције да се пребрзо отворе за увоз производа који ће конкурисати домаћим може имати катастрофалне социјалне и економске последице.¹⁹ Постојећа запосленост у том случају бива систематски разарана, како у индустрији, тако и у пољопривреди где домаћи произвођачи нису у стању да се такмиче са високо субвенционисаним произвођачима из развијених земаља.

Инсистирање ММФ да и слабије развијене земље воде политику чврстог курса води по правилу ка изузетно високим каматним стопама што онда додатно отежава инвестиције у земљи односно и отварање нових радних места.

На другој страни не сме се заборавити да су нпр. развијене европске земље контролисале токове капитала све до половине седамдесетих година 20 века. Тражити од слабије развијених земаља и земаља у транзицији да либерализују своја финансијска тржишта може у пракси значити одлив „врџег“ новца, тј. капитала из земље, и остављање финансијске пустоши.

Стога се показало, на примерима земаља које су имале успеха у транзиционим процесима нпр. Пољска, да је изузетан значај изградње институција. Односно да без одговарајућих институција нема успешне тржишне привреде. То нпр. значи да су банке стварно банке, односно да су у стању да дају финансијска средства на зајам, да је правни систем у стању да процесуира принудно извршење уговора, као и да се процедура банкрота правично спроводи.

Генерално гледано показало се да некритички приступ примени принципа Вашингтонског консенсуса не води ка успеху. Шаблонско прихватање принципа и претварање уџбеничких модела у политику показало се, и у условима глобализације, инфериорно је у утакмици са правим знањем и вођењем рачуна о интересима сопствене земље. То је оно о чему би и Србија итекако требала да води рачуна како би се што успешније укључила у међународне економске односе у условима глобализације, уз истовремену транзицију ка тржишној привреди²⁰.

¹⁹ Види: Џозеф Штиглиц, *Прошлоречности глобализације*, Београд 2002.

²⁰ Успешне тржишне привреде имају неке заједничке основне особине, а то су:

1. Владавина права. Владавина права у успешним тржишним привредама замењује примат власти.
2. Приватно власништво. Средства за производњу су највећим делом у приватном власништву.
3. Конкуренција. Најзначајнија особина тржишног система јесте постојање развијене конкуренције. Слобода конкуренције подразумева усаглашена и предвидљива правила и регулативу у свим областима производње и трговине.
4. Стабилна валута. Једна од основних карактеристика успешних тржишних привреда је постојање стабилне конвертибилне валуте.
5. Штедња, порези и финансијско посредовање. Висок ниво штедње и ефикасни финансијски пласмани уштеђених доходака су особина тржишне привреде. Они који штеде и инвестирају морају да имају читав низ атрактивних финансијских инструмената (акције, обвезнице, опције, итд.). Порези не смеју бити прохибитивни.
6. Инфраструктура и заштита човекове околине.
7. Могућности личног самопотврђивања. Да би се човек могао лично потврдити морају постојати политичке и економске слободе за остварење циљева личности као инвеститора, предузетника, стручњака и обичног радника, али и грађанина.

III

Србија се као и остале посткомунистичке земље суочава са изазовима институционализације и глобализације међународних економских односа, а све то у условима транзиције. Међутим, Србија се у последњих петнаестак година и на економском плану суочавала са неким проблемима који њену ситуацију чине специфичном у односу на остале земље у транзицији. Стога и оцене о оствареним дометима, ако претендују да буду озбиљне, морају уважавати ове околности.

Србија и Црна Гора које сачињавају Државну Заједницу Србије и Црне Горе, када је реч о економским односима са иностранством нису имале битно другачије резултате од других делова претходне СФР Југославије. Тако је на пример учешће спољнотрговинске размене у друштвеном производу (Србије и Црне Горе) износило 1989.- 19,1%. Робни увоз је износио 5,2 млрд. \$, а робни извоз 4,3 млрд. \$. Највећи део робне размене је обављан са конвертибилним подручјем 73%, а ДБП (друштвени бруто производ) СР Југославије је износио 38% ДБП-а читаве СФРЈ.²¹

Међутим, 1991. године југословенска криза добила је свој пуни замах. Најпре Словенија, а затим и Хрватска²² прогласиле су сецесију од СФР Југославије и затражиле међународно признање. Скоро истовремено отпочели су и ратни сукоби на територији претходне Југославије. Нешто касније дошло је и до отцепљења Македоније (срећом без икаквих оружаних сукоба), а када је дошло до међународног признања Босне и Херцеговине почетком априла 1992. отпочеле су борбе припадника три Четничке заједнице у Босни и Херцеговини.²³

Једно од средстава притиска које је користила међународна заједница током југословенске кризе био је и економски ембарго који је уведен према СР Југославији (Србији и Црној Гори).

Економске санкције нису уведене у пуном обиму одједанпут. У томе је постојала одређена поступност. Но, када су комплетиране биле су то у досадашњој историји међународне заједнице по обиму незабележене санкције.

Санкције у области саобраћаја и спољне трговине најпре је увела Европска унија још новембра 1991. године. Главни део санкција уведен је Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација 29. маја 1992. године. Тада је између осталог свим чланицама УН забрањена трговина са СР Југославијом, обустављен је платни промет са фирмама и банкама из СР Југославије, а чланство СР Југославије у најважнијим међународним економским организацијама ММФ-у,

²¹ Подаци према: Стабилизациони програм, СЕС-Месон, 1994, стр. 77.

²² Ради подсећања било је то 25. односно 26. јуна 1991.

²³ До коначног прекида ратних дејстава у Босни и Херцеговини дошло је тек после потписивања споразума у Дејтону 21. новембра 1995, што је потврђено Уговором у Паризу 14. децембра 1995.

ГАТТ-у, и Светској банци је суспендовано.²⁴ Ембарго је уведен не само на привредне контакте него и у области путничког саобраћаја.

Нарочито тешке последице у каснијим месецима је имала енергетска блокада, пре свега забрана испорука нафте и гаса.²⁵

Други још оштрији пакет санкција Савета безбедности УН уведен је према СР Југославији априла 1993. Тада је између осталог наложена блокада свих рачуна резидената из СР Југославије у иностраним банкама.²⁶ Тако да СР Југославија не само да није имала приступ међународном тржишту капитала, тј. није била у могућности да тражи и добија зајмове, него јој је чак било забрањено коришћење сопствених средстава у иностранству, па јој чак није била дата ни могућност да редовно сервисира (отплаћује) своје обавезе према иностраним повериоцима.

Овај пакет санкција је нарочито заоштрио ембарго на подручју саобраћаја. Од тог момента је био забрањен, тј. за онога ко се њиме бави кажњив, чак и транзитни саобраћај кроз Југославију, а многе земље су уз претњу пленидбе престале да на своју територију примају саобраћајна средства у власништву фирми из СР Југославије (вагоне, аутобусе).²⁷ То је изазвало изузетне економске тешкоће не само СР Југославији, него и у читавом региону југоисточне Европе пошто су роба и људи сада били упућени на заобилазне и технички много лошије опремљене правце.²⁸

У СР Југославију је био дозвољен само увоз робе која је могла да се сврста у хуманитарну помоћ, али и тада уз посебно одобрење Комитета Савета безбедности за спровођење санкција, и то за сваки појединачни случај.

Прекинута је, односно забрањена, и свака сарадња са СР Југославијом на подручју науке, културе, просвете, науке и спорта.²⁹

²⁴ Да би се схватила оштрина и озбиљност мера примењених према СР Југославији, треба истаћи да је велики број земаља донео посебне Законе о спровођењу санкција Савета безбедности УН према СР Југославији, а у њима је било какав облик економских контаката са СР Југославијом квалификован као кривично дело.

²⁵ На територији СР Југославије (Србије и Црне горе) је до избијања југословенске кризе тропшено између 6 и 7 милиона тона нафте годишње. ако се има у виду да је домаћа производња нешто преко 1 милион тона, могу се схватити последице нафтног ембарга на привреду и становништво.

²⁶ Врло је интересантно да су осим блокаде рачуна државних органа и предузећа са територије СР Југославије, многе земље блокирале и рачуне грађана СР Југославије које су они имали у иностраним банкама.

²⁷ Бројне земље, нарочито чланице Европске уније, су изузетно заоштриле свој однос и према приватним путовањима грађана СР Југославије. Скоро све су увеле визе, које су се врло тешко и уз бројна бирократска малтретирања добијале, иако су пре тога деценијама имале споразуме о укидању виза. Чињеница да ти споразуми раније нису довођени у питање говори да земље ЕУ раније нису имале посебно непријатних искустава са грађанима СР Југославије. Од којих је, уосталом, више од милион, у земљама ЕУ имало деценијама стално запослење.

²⁸ Неке земље су увеле чак и санкције на подручју ПТТ (највећа дозвољена тежина писма, дозвољена само приватна преписка, итд.)

²⁹ СР Југославији је такође суспендовано чланство и у свим међународним организацијама од Генералне скупштине УН, преко ОЕБС-а, до ФИФА, и УЕФА нпр.

Последице распада претходне СФР Југославије и санкција Савета безбедности УН су за привреду Србије биле изузетно тешке.

Привреда СР Југославије, односно Србије је од почетка југословенске кризе 1991. остала без око половине увозно извозних тржишта. Када се податку да је око 20-25% вредности ДБП ишло у међународну размену дода и податак да је око 30% вредности ДБП до 1991. остваривано у размени са бившим југословенским републикама (Словенија, Хрватска, Македонија, Босна и Херцеговина), види се дубина проблема. Губитак тржишта бивших југословенских република је у првом моменту можда још теже погодио привреду СР Југославије него изостанак међународне размене. Наиме, треба знати да је претходна СФР Југославија претстављала јединствени привредни простор на коме је велики број предузећа грађен тако да подмирује потребе целе земље. Тако су и делови и компоненте набављани и испоручивани практично у свакој фабрици широм претходне СФР Југославије. Обустављање ових производних веза практично је блокирало рад великог броја предузећа у Србији.

Прекид веза са иностраним партнерима такође је с једне стране онемогућио предузећа из Србије да из иностранства набављају неопходни репроматеријал, технологију и машине, а на другој страни створени су вишкови неких производа који су традиционално извожени. То је довело до додајног опадања производње у СР Југославији, тј. и Србији.

Губљење тржишта у иностранству, прекид економских веза са бившим југословенским републикама, саобраћајна блокада и недостатак финансијских средстава довели су, као што је већ истакнуто, до изузетно брзог опадања производње и ДБП-а. Пад производње је био нарочито брз у индустрији и то у оним њеним гранама које су биле упућене на више фазе прераде, као и на сарадњу са партнерима из иностранства или пак бивших југословенских република. Тако је примера ради највећа српска фабрика аутомобила „Застава” пре избијања југословенске кризе производила преко 200.000 аутомобила годишње да би у годинама санкција та производња опала на 10-12.000 комада³⁰.

Табела 1.
Вредност и динамика друштвеног производа у СР Југославији
у периоду 1989-1994.

	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.
Апсолутна вредност						
Укупно млрд. \$	34.528	32.237	29.607	21.851	13.339	14.139
Per capita \$	3.300	3.060	2.844	1.770.-	1.067.-	1.122

³⁰ Да би се добила права слика о величини проблема са којима са на подручју економије суочила СР Југославија треба имати у виду да и 1989-1990., тј. оних година које се узимају као базне тј. 100 обим коришћења капацитета није био већи од 65-70%.

Динамика раста ДБП у %						
Укупно	1.1	-6.6	-8.2	-26.2	-38.9	6.0
Per capita	0.6	-7.6	-7.1	-26.8	-39.7	5.2

Извор: Према израчунавањима С. Петровића, Financing, бр. 2/1995., и CES-Mecon: Economic development in FR Yugoslavia-Country report prepared for UN ECE.

У току примене санкција УН дошло је и до значајне промене структуре производње и то тако да је учешће индустрије опало са 40,8% у 1989. на 35,9% у 1994, док се истовремено повећао удео пољопривреде у ДБП са 15,4% 1989. на читавих 31,0% у 1994. години.

Србија је пре избијања југословенске кризе имала развијену мрежу институција друштвеног стандарда, као и развијен државни апарат. Осим тога постојале су и одређене навике у потрошњи. Међутим, пад производње који је уследио услед санкција Савета безбедности УН, рата у окружењу и распада тржишта претходне Југославије био је страховито брз и тешко је било потрошњу у тако кратком року довести у склад са новим обимом производње.

Рат у окружењу, прилив избеглица, као и тзв. неекономски одлив су још више повећали трошкове које је требало подмиривати. То је за последицу имало да је дошло до убрзавања инфлације.

У току 1993. инфлација у СР Југославији се у потпуности отргла контроли. Емисија новца ради подмирења, пре свега државних трошкова, у условима брзо опадајуће производње и немогућности привредних контаката са иностранством довела је до друге највеће инфлације у економској историји света.

Кретање инфлације у СР Југославији до 24. јануара 1993. показује табела 2.

Табела 2.

Инфлационе стопе у СР Југославији у периоду до 24. јануара 1993.

Месец	Месечна инфлација	Дневна инфлација	Инфлација на сат
01. 93.	100.6%	2.27%	0.09%
06. 93.	366.7%	2.09%	0.21%
10. 93.	1895.6%	10.49%	0.42%
11. 93.	20190.0%	18.69%	0.72%
12. 93.	178882.0%	28.36	1.05%
01. 94.	313563558,0%	62,02%	2,03%

Извор: Према: М. Динкић, ЕКОНОМИЈА ДЕСТРУКЦИЈЕ, Београд, 1995, стр.276. и подаци Савезног завода за статистику.

Пошто је Народна банка Југославије, чији је гувернер у међувремену постао др. Драгослав Аврамовић, почела да строго контролише новчану емисију инфлација је срезана практично за неколико дана. Осим строге контроле емисије повољан моменат који је допринео успеху програма у том делу је била чињеница, да је у моменту ступања на снагу антиинфлационог програма укупна новчана маса у СР Југославији прерачунато у немачке марке износила свега 50.000.000 DM.

У вези са општом економском ситуацијом на територији СР Југославије (Србије и Црне Горе), а нарочито проблемом незапослености је и проблем избеглица. Наиме, од 1991. на територију Србије је из ратом захваћених подручја Хрватске и Босне и Херцеговине и Косова избегло преко 1.000.000³¹ људи. За све њих је требало обезбедити смештај и исхрану што би представљало проблем и за много снажније економије.

У току трајања југословенске кризе, а нарочито од увођења Санкција Савета безбедности УН у Србији је дошло до брзог развоја „сиве” економије и шверца.

Шверца и сиве економије има у свим земљама света и оне се са више или мање успеха против њих боре. Међутим, у условима међународног ембарга шверц је и за официјелне привредне субјекте, грађане, па и државу постао практично једини начин да се ипак преживи, да не замру у потпуности све привредне и друштвене функције. Тако је, између осталог и заслугом међународне заједнице, створена ситуација да су умећа која су у нормалним приликама санкционисана, постала животно важна за читаву једну државу. Да није било више или мање успешног шверца нафте и гаса грађани Србије би вероватно умирали од хладноће, а чак ни болничка возила и возила за допремање хлеба неби имала погонско гориво. Шверцована нафта је била та која је омогућила обраду поља за прехрану становништва.³²

Пошто је платни промет са Србијом био забрањен због ембарга једини начин да се плаћа у иностранству је било изношење готовог новца из Србије, што је само по себи исто тако пословање на ивици дозвољеног. Томе су нажалост морале да прибегавају и велике фирме.

³¹ Види: Г17-Завршни рачун, Београд, 1999, стр. 72.

³² Када је реч о шверцу треба истаћи и то да су на свим границама Југославије били постављени контролори међународне заједнице, срећа је у несрећи за грађане СР Југославије у годинама санкција била, да они нису били претерано гадљиви на готов новац који су добијали од грађана земље под санкцијама.

Ако је и било увоза или извоза он је могао да прође само као шверц, што је додајно слабило конкурентску позицију југословенске привреде у иностранству, јер се од извозних прихода морао одбити, а увозним трошковима додати износ мита дат различитим међународним и иностраним контролорима на границама. Такође фирме које су ипак и поред свега пословале са СР Југославијом повећани ризик су што је сасвим разумљиво наплаћивале од наших привредних субјеката.

Висока незапосленост и велики број радника на принудним одморима довео је такође до процвата сиве економије. Препродаја робе, нерегистрована производња, ситни шверц су за милионе људи постали у годинама ембарга практично једини начин за преживљавање.

Колико год да су шверц и сива економија омогућили како грађанима тако и држави да уз огромна одрицања, тешкоће и оскудицу некако преживе године међународног ембарга, утолико тако стечене навике представљају озбиљну препреку за поновно нормализовање стања у економији. Врло је тешко огроман проценат ДБП остварен у сивој економији вратити у легалне токове, а исто тако ослободити се навика да се економски проблеми решавају, ако треба и шверцом. Враћање Србије на светско тржиште претпоставља и враћање нормалних стандарда пословања, у којима су и привреда и грађани Србије, као што је већ напоменуто, имали значајна искуства.

Но, исто тако треба указати да је период ембарга сувише дуго трајао и да су у њој, не зато што су то грађани Србије хтели, створене и одређене навике и изграђене структуре које подржавају такво пословање.

Још једна од специфичности Србије када је реч о њеним међународним економским односима и могућностима за укључивање у светске токове роба, капитала, рада и знања је и чињеница да је она била предмет бомбардовања током 1999. Једанаест недеља непрекидног бомбардовања (24.3.1999- 9.6.1999) проузроковало је далекосежне економске последице.

Значајан део индустрије је потпуно уништен или је тешко оштећен. Разорен је велики део саобраћајне, електроенергетске, телекомуникационе и друге инфраструктуре. Све то има значајне ефекте на привреду Србије и њене могућности за успешно укључивање у међународне економске односе. Не водити рачуна о томе, код оцене могућности и резултата, значи не узимати у довољној мери у обзир реалност.

Табела 3:
Укупна економска штета као последица бомбардовања

Област	Укупна штета у Мил. \$
А. Инфраструктура	805,4
1. саобраћајна инфраструктура	355,0
2. електроенергетска инфраструктура	270,0
3. други инфраструктурни објекти	180,4
Б. Привредни објекти	2.884,2
1. индустријска постројења	2.762,2
2. пољопривреда	39,0
3. туризам и угоститељство	45,0
4. остале привредне делатности	38,0

В. Непривредни цивилни објекти	373,3
1. културно-историјски споменици	100,0
2. објекти у јавном сектору	72,3
3. стамбени објекти	201,0
Д. Уништено природно богатство	-----
Б. Губитак националног богатства А+Б+В+Д	4,062,9
З. Губитак људског капитала	2.300,0
Ж. Изгубљени ДБП који није резултат деструкције капитала	23,245,6
Укупна економска штета	29,608,5

Извор: Г-17- Завршни рачун, Београд, 1999, стр. 9.

Као што се из претходне Табеле види највећа штета је нанета у виду ставке Изгубљени ДБП. Овај губитак није био само резултат физичког уништавања капитала, већ и бројних других фактора, као што су:

- Смањивање нивоа агрегатне тражње и њеног преусмеравања готово искључиво ка потрошњи животних намирница.
- Међународне изолације Србије, што је негативно утицало на увоз, извоз, а тиме и на производњу и потрошњу.
- Пада планираног девизног прилива због изостанка очекиваних иностраних инвестиција.
- Оскудице енергената (због уништавања виталних капацитета електропривреде и нафтне индустрије, и немогућности њиховог нормалног увоза због санкција и недостатака девиза), која је имала негативне ефекте на све друге делатности.
- Пада активности у предузећима која нису била директно погођена бомбардовањем, али су због њега изгубила набавна и продајна тржишта.
- Лоше пословне климе, коју је карактерисао општи песимизам и екстремни ризик за сва улагања.

IV

Србија се, то је апсолутно јасно не може развијати, ако се не укључи у токове светске привреде. Из претходних разматрања произилази да ће Србија само да би обезбедила ниво ДБП из 1990., морати да у међународној размени остварује преко 50% ДБП, јер је пре распада претходне СФР Југославије 20%

остваривано у међународној размени, а 30% у размени са бившим југословенским републикама. Сада су те бивше југословенске републике независне државе, тј. размена са њима има карактер међународне размене. На тај начин би Србија морала да постане једна од најотворенијих европских земаља, тј. да се по учешћу међународне размене у ДБП приближи Холандији и Белгији³³. То ће услед околности у којима је било речи у претходним деловима овога рада бити изузетно тешко остварити.

Пре свега тешко ће икада бити поново остварити онај ниво размене са бившим југословенским републикама који је постојао пре избијања југословенске кризе. Многе од њих окренуле су се новим тржиштима, на једној страни, а на другој страни у њима је дошло до пада ДБП-а у односу на 1990. што значи да им се и смањило капацитет за међународну размену.

У 2003. години настављен је тренд повећавања дефицита робне размене у економским односима Србије са иностранством, тако да је он износио 4.847 милиона долара. Дефицит робне размене је повећан за 1.308 милиона долара, односно за 37% у односу на 2002.³⁴

При томе је стопа раста извоза била 19,4%, док је стопа раста увоза износила 30,5%. Из података о извршењу Платног биланса Србије у 2003. години види се да је покривеност увоза извозом смањена са 37% на 33,8%.

Извоз је растао спорије него што је то планирано и потребно ради уравнотежавања спољнотрговинског биланса, пре свега услед недовољно квалитетне понуде. Односно да би се могао остварити значајнији раст извоза потребно је да дође до реструктурирања и технолошког осавремењавања привреде што би онда резултирало и новом квалитетнијом, богатијом, и на светски тржиштима вреднијом понудом³⁵.

Регионално посматрано највеће учешће у извозу Србије имале су земље у транзицији 50,3%, затим развијене земље 46,8%. Учешће земаља у развоју се нажалост још смањило, тако да је у њих извезено свега 2,9% роба из Србије.³⁶ Једна од могућности за повећање извоза у будућности је очито и повећање извоза у земље у развоју.

Нажалост уместо тога у 2003. дошло је чак до смањивања индустријске производње у Србији за око 3%, од чега у прерађивачкој индустрији за 4,6%.³⁷

Увоз је растао пре свега услед повећаног увоза енергената (укупно 700 мил. \$), и репроматеријала, али и нпр. увоза половних аутомобила за које је у 2003 дато чак 553 мил. \$.

³³ Ове две земље у оквирима ЕУ имају највеће учешће међународне размене у ДБП.

³⁴ Подаци Народне банке Србије.

³⁵ Извоз је растао мање него што је очекивано и услед укидања преференцијала ЕУ на извоз шећера из Србије, услед свима познате „шећерне афере“.

³⁶ Колико је то мало говори податак да је бивша Југославија у земље у развоју извозила 13-15% својих роба, а да се и то учешће сматрало недовољним.

³⁷ Подаци Народне банке Србије.

Посматрано регионално спољнотрговински дефицит је увећан са свим регионима, а највише са ЕУ. По земљама највећи пораст дефицита забележен је са Немачком, Италијом, Русијом и Кином.

Суфицит у спољнотрговинској размени остварен је, као што је то случај још од средине деведесетих година, једино са Босном и Херцеговином (укључив Републику Српску) и Македонијом.

Најзначајнији производи у извозу су били поврће и воће (226.698 мил. \$) и гвожђе и челик (174,775 мил. \$)

У текућем платном билансу, спољнотрговински дефицит је финансиран пре свега приливом по основу салда услуга и текућих трансфера. Повећани нето девизни прилив у 2003. по основу текућих трансфера за 866 мил. \$ резултат је повећања нето прилива од дознака, нето прилива по основу мењачких послова³⁸.

Када је реч о значају неробног дела платног биланса и његовом утицају на уравнотежење платног биланса вреди указати на изузетан значај две ставке које у односу на друге земље у транзицији, по свему судећи чине специфичност Србије и неких других земаља бивше Југославије. Наиме, убедљиво највећу ставку на страни прилива чине мењачки послови 43% (1.261 мил. \$), тј. откуп девиза од физичких лица и дознаке радника и исељеника 13%.

Ове две ставке узета заједно чине готово 75% вредности целокупног робног извоза Србије. Или другим речима речено спољнотрговински дефицит се у великој мери финансира откупом девиза од физичких лица, и дознакама наших радника из иностранства³⁹.

Важно је подвући да је у 2003. години у капиталном билансу дошло до знатног повећања девизног прилива на основу страних директних улагања и коришћења иностраних кредита.

Страна директна улагања су износила 885. мил. \$ пре свега као последица приватизације неколико великих предузећа, односно операционализацијом неколико стратегијских инвестиција, пре свега ДИН, ДИВ, Апатинске пиваре и Беопетрола. Тако су се и у Србији почели регистровати први позитивни резултати транзиције, када је реч о приливу страног капитала од приватизације⁴⁰.

Један од значајних проблема који оптерећује међународне економске односе Србије је и питање иностраног дуга и способности Србије да га сервисира.

С тим у вези треба напоменути да је Србија према светским критеријумима високо задужена земља. Наиме, једна земља се сматра високо задуженом ако вредност дуга према годишњој вредности извоза премашује 220%. Код Србије тај проценат је 387%, имајући у виду да је стање спољног дуга на дан 31. јул 2004. године било 12,158 мил. \$.⁴¹

³⁸ Подаци Народне банке Србије.

³⁹ То креаторима економске политике очито отвара простор који не постоји у другим земљама у транзицији.

⁴⁰ О томе сам опширније писао у оквиру Научноистраживачког пројекта који се ради на Правном факултету у Новом Саду: „Међународни оквири реформе правног система Србије”.

⁴¹ Види Табелу.

Међутим, на другој страни Србија располаже значајним девизним резервама, које су релативно највише у односу на читав период после другог светског рата- 4,365,6 мил. \$.⁴²

Према анализи Народне банке Србије стабилан просечни привредни раст од око 5% годишње, раст извоза и реални раст инвестиција од око 15% годишње, уз опадање дефицита у спољнотрговинској размени пружили би уз одговарајуће стране кредите основ за могућност сервисирања спољњег дуга.

Ако би пак стопа раста дугорочно била око 3%, постојала би и даље могућност за очување екстерне ликвидности, али у овом сценарију не би било никаквог простора за раст потрошње и стандарда. Овакав сценарио би на другој страни био друштвено неприхватљив имајући у виду, пре свега очекивања становништва после скоро две деценије нестабилности, ратова и разарања, о чему је у раду било речи.

V

Да би Србија обезбедила такву позицију у међународним економским односима, која јој омогућава стабилан дугорочан развој, очито је да се мора израдити „Стратегија укључивања Србије у међународне економске односе”. Ова стратегија мора водити рачуна о новоуспостављеним реалностима о којима је у раду било речи. С једне стране то је чињеница да се Србија поново појављује као самосталан субјект у међународним економским односима, а с друге стране то су измењене околности у светској привреди које се огледају нарочито у чињеници глобализације, институционализације, као и растуће улоге ЕУ у међународним економским односима.

Стратегија укључивања Србије у међународне економске односе треба да буде усаглашени део „Стратегије развоја Србије”.

У ове две стратегије морају бити дефинисани краткорочни, средњерочни и дугорочни циљеви Србије на плану економског развоја, јер међународни економски односи су само сегмент економије, и позиција једне земље у њима ће у највећој могућој мери зависити од општег стања привредног и правног система у тој земљи.

Основни напор када је реч о међународним економским односима Србије мора бити учињен ка смањивању спољнотрговинског дефицита. То се може постићи пре свега обезбеђивањем веће количине и бољег квалитета роба намењених извозу, али на дуги рок променом структуре извоза ка робама вишег степена обраде, за шта су потребни технолошко реструктурирање производње, али и нови приступ маркетингу и финансирању производње. Питање спољнотрговинског дефицита такође тешко ће бити решено без регулисања односа са СТО, али пре свега са Европском Унијом.

⁴² Податак Народне банке Србије за август 2004.

Први корак у томе је процес стабилизације и асоцијације са Европском Унијом који би између осталог требао да обезбеди лакши приступ наших производа на тржиште Уније. Крајњи циљ је свакако пуноправно чланство у Европској Унији.

Но, и пре тога морају се уводити европски стандарди како квалитета производње, тако и правне регулативе и општег економског амбијента. Ово је незаобилазан корак и стога што стандарде Европске Уније примењују и земље које још нису постале пуноправне чланице.

Србија такође шансу има сектору услуга имајући у виду да је значајна транзитна земља, али и земља с великим бројем високообразованих кадрова.

Привлачење страних директних инвестиција, које треба да буде део опште стратегије развоја сигурно ће такође донети имплементацији светских стандарда квалитета како производа, тако и организације рада.

Међутим, треба истаћи да ће коначна оцена сваке стратегије бити дата пре свега по томе колико доприноси решавању проблема незапослености као и повећању личног и друштвеног стандарда, односно подизању квалитета живота на европски ниво.

Спољни дуг Србије
(стање на дан 31. јул 2004. године, прелиминарни подаци)

Инокредитори	Дуг по главници	Редовна камата	Затезна камата	Укупно
МЕЂУНАРОДНЕ ФИНАНСИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	4.364	5	8	4.376
Од тога ММФ	946			946
ВЛАДЕ	3.169	166	93	3.428
ЛОНДОНСКИ КЛУБ-банке Ђ регулисани дуг3)	1.080			1.080
ЛОНДОНСКИ КЛУБ-банке Ђ нерегулисани дуг3)	42	30	10	82
ОСТАЛИ КРЕДИТОРИ	1.783	100	299	2.182
КРАТКОРОЧНИ ДУГ	827	0		828
КЛИРИНГ	157	26		182
УКУПАН ДУГ	11.422	326	410	12.158
Од тога Косово:	1.079	20	46	1.145

Билатерални преговори о регулисању дуга са Италијом, Јапаном и Финском нису завршени, па су дати прелиминарни подаци.

²⁾ Редовна и затезна камата обрачунате су у складу са оригиналним уговорима.

³⁾ У овој табели први пут је приказано стање дуга након отписа од око 62%, који је договорен у преговорима током јуна/јула 2004. године

⁴⁾ АПИ – излазне обвезнице које су 1988. издате повериоцима који нису желели да учествују у рефинансирању у оквиру Споразума по НФА. Део дуга по Лондонском клубу поверилаца који ниједна од република бивше СФРЈ није регулисала, па ни СЦГ.

Подаци: Народне банке Србије.

*Đorđe Popov Ph.D., Full professor
Novi Sad School of Law*

Serbia in International Economic Relations

Abstract

Similarly as other post-communist countries, Serbia faces the challenges of international economic relations institutionalization and globalization, simultaneously with the process of transition. However, Serbia faced certain economical problems over the previous fifteen years, which made its situation specific in comparison with the rest of the countries in transition (decomposition of former Yugoslavia, sanctions, bombing campaign). Therefore, any serious evaluation of the achieved results must comply with the above circumstances.

Serbia may not develop unless it enters the stream of global commerce.

In order to achieve such a position in international economic relations, which would provide it with a stable long-term development, Serbia must elaborate the „Strategy of incorporation of Serbia into international economic relations”.

In terms of international economic relations, Serbia must concentrate its efforts on decrease of its foreign trade deficit. Such a result may be achieved primarily through a better quality of exporting goods, and in the long run by switching its export structure to the goods from higher levels of the production chain. That would call for technological restructuring of production and a new approach to marketing and production financing. However, the issue of foreign trade deficit will hardly be resolved without regulation of the relations with the WTO and the European Union.

The final evaluation of any strategy shall be made with respect to the contribution it makes towards resolution of unemployment issues and increase of personal and social quality of life to a European level.